

האזנת סתר

הרב אלעד צוברי

האם האזנת סתר אסורה, ומה המקור לכך?
הנזק שאינו ממשי שמוזכר במקורות חז"ל הוא כידוע היזק ראייה. אולם היזק שמיעה אינו מופיע במקורות. מכ"מ כיון ששני הזיקים אלו יש בהם מן המשותף (שניהם נזקים שאינם ניכרים), ניתן יהיה ללמוד מאחד לשני. תחילה נראה את המקור להיזק ראייה ואת מהותו.

הכרעת הגמרא הפירוש המילה 'מחיצה' שמופיע בתחילת המשנה
נאמר בגמרא (בבא בתרא ב, ב):

מתניתין. השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר... גמרא. סברוה מאי מחיצה?
גודא, כדתניא: מחיצת הכרם שנפרצה - אומר לו גדור... טעמא דרצו, הא לא
רצו - אין מחייבין אותו, אלמא: היזק ראייה לאו שמיה היזק. ואימא: מחיצה
- פלוגתא, כדכתיב: ותהי מחצת העדה, וכיון דרצו - בונין את הכותל בעל
כרחו, אלמא: היזק ראייה שמיה היזק! אי הכי, האי שרצו לעשות מחיצה,
שרצו לחצות מבעי ליה! אלא מאי? גודא, בונין את הכותל, בונין אותו מבעי
ליה! אי תנא אותו, הוה אמינא במסיפס בעלמא, קמ"ל כותל.

הגמרא מבררת מה כוונת המשנה במילה 'מחיצה'. האם מחיצה היא 'גודא' גדר,
או האם מחיצה היא חלוקה, ובהקשר שלנו חלוקת החצר בין השותפים. ההבדל
בין שני הפירושים מעבר להבדל הלשוני, הוא היחס בין הפירוש להיזק ראייה.
כלומר אם נאמר שהפירוש הנכון הוא גדר, ממילא יוצא שמה שכתוב במשנה
'השותפים שרצו לעשות מחיצה', הגדר תלויה ברצונם של השותפים, ולכן
מספיק שאחד השותפים אינו מעוניין, אין חיוב בגדר. ומשמעות הדבר היא
שהיזק ראייה אינו היזק, שהרי אם הוא היה היזק, אפילו אם אין הסכמה חייב
למנוע את ההיזק.

אם נאמר שפירוש של מחיצה היא חלוקה, משמעות המשנה מתפרשת כך, אם
השותפים רצו לחלוק את החצר, צריך לבנות כותל. יוצא שההסכמה של
השותפים היא רק האם לחלוקת את החצר או לא, אבל אם החליטו לחלוק את
החצר, עליהם לבנות כותל כדי למנוע היזק ראייה, וממילא היזק ראייה שמה
היזק.

לבסוף הגמרא מכריע שהפירוש הנכון הוא 'גדר', ולכאורה ניתן להבין שהיזק ראייה לאו שמייה היזק.

היזק ראייה לאו שמייה היזק!?

עוד נאמר בגמרא (שם):

ת"ש: וכן בגינה! גינה שאני, כדר' אבא, דאמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב: אסור לאדם לעמוד בשדה חברו בשעה שהיא עומדת בקמותיה.

עתה הגמרא מקשה על ההנחה שהיזק ראייה אינו נחשב להיזק. נאמר במשנה שבגינה אם היו נוהגים לעשות מחיצה, מתחייבים השותפים לעשות מחיצה. ומשמע מכך שהחיוב נובע מחשש היזק ראייה. הגמרא דוחה ראייה זו, בכך שלגינה יש דין שונה, כלומר בגינה קיים היזק ראייה שיכול לפגוע בגידולי הקרקע, וממילא בגלל שבחצר אין גידולי קרקע, אין שם היזק ראייה. לאור מהלך הגמרא יש לדייק מה כוונת הגמרא בשאלתה 'היזק ראייה לאו שמייה היזק?'. לכאורה הראייה מ'גינה' מוכיח שיש היזק בראייה, ובנוסף שאין חולקים על כך. כל הדחיה של הראייה עומד על כך שבגלל השוני בין חצר לגינה, אין בחצר את ההיזק ראייה. ואם כך נראה לומר שעיקר בירור הגמרא היא האם בחצר ראייה נחשב להיזק, אבל סתם כך ראייה נחשבת להיזק. בראייה מ'גינה', ניתן ללמוד גם על מהות היזק ראייה, רש"י מפרש (שם ד"ה אסור לאדם): "שלא יזיקנו בעין רעה". עצם הראייה של האדם על קרקע חברו מזיקה לגידולי הקרקע.

היזק ראייה של רבים לעומת יחיד

עוד מובא בגמרא (שם): "תא ששמע פופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר ששמע מינה היזק ראייה שמייה היזק היזקא דרבים שאני". בני החצר יכולים לכפות אחד את השני לבנות מבנה שדרכו נכנסים לחצר, על מנת שלא תהיה החצר פרוצה לרשות הרבים. ומשמע מראייה זו שיש היזק ראייה בחצר. הגמרא דוחה ראייה זו, בטענה ששונה היזק הרבים. ממהלך הגמרא, מתחדד שוב מהו בירור הגמרא, הגמרא רוצה לברר האם היזק ראייה של יחיד בחצר, נחשב להיזק. אולם מוסכם שיש לרבים היזק ראייה בחצר. יש להוסיף, כפי שראינו לעיל גם יחיד יכול לגרום לנזק בריאה, אולם בחצר לא שייך החשש הזה. ועתה אנו רואים שרבים גורמים לנזק בחצר. לכן צריך לומר שהנזק הנגרם על ידי הראייה

הוא שונה, בגינה יש חשש לעין הרע ופגיעה בגידולי הקרקע ואילו בחצר החשש לנזק שונה. בפשטות אפשר לומר שהנזק בחצר הוא פגיע בפרט, וכאשר החצר חשופה לרבים ודאי שנפגע להם הפרטיות, לעומת נזק היחיד שיש להסתפק בו.

היזק ראייה בבית לעומת החצר

עוד מובא בגמרא (שם):

תא שמע: החלונות, בין מלמעלה בין מלמטה ובין מכנגדן - ד' אמות; ותני עלה: מלמעלן - כדי שלא יציץ ויראה, מלמטן - כדי שלא יעמוד ויראה, מכנגדן - כדי שלא יאפיל! הזיקא דבית שאני.

שכן שבונה כותל מול חלון בית חברו, עליו להקפיד שהכותל לא יהיה קרוב מדי לחלון, כדי שלא להאפיל על בית חברו. אם הוא בונה כותל גבוה או נמוך, עליו להקפיד שלא יהיה אפשר להציץ מהכותל לבית חברו. ומשמע מכך שיש היזק בראיה. מיד הגמרא מתרצת שהיזק ראייה בבית הוא שונה. כלומר בשונה מחצר שרבים גורמים להיזר על ידי הראיה. בבית אפילו אחד גורם להיזק מסוג זה.

פגיעה בחופש הפרט הוי היזק

עוד נאמר בגמרא (שם):

תא שמע, דאמר רב נחמן אמר שמואל: גג הסמוך לחצר חבירו - עושין לו מעקה גבוה ד' אמות! שאני התם, דאמר ליה בעל החצר לבעל הגג: לדידי קביעה לי תשמישי, לדידך לא קביעה לך תשמישתך, ולא ידענא בהי עידנא סליקא ואתית דאיצטנע מינדך.

חצר הסמוכה לגג ביתו של שכנו, על שכנו מותר לבנות כותל בין הגג לחצר. מסבירה הגמרא שהסיבה לכך היא מפני שבעל החצר נמצא באופן קבוע בחצרו, ואילו שכנו עולה לגגו לא באופן קבוע. מכיוון שבעל החצר הוא הקבוע, דין חצרו כמעט הופך להיות כמו ביתו. כלומר, בעל החצר מרשה לעצמו לעשות גם דברים השייכים לפרט. ממילא טוען בעל החצר, שבגלל חוסר קביעותך בגג, אני חושש שאם אעשה דברים פרטים פתאום תעלה לגג ותראה את מעשיי. לכן עליהם לבנות כותל כדי למנוע את הנזק. הנזק פה הוא דומה לנזק שראינו לעיל, אדם לא רוצה שיראו את מעשיו הפרטיים.

לעומת זאת, בחצר של שותפים המצב שונה. שם שני הצדדים פעילים באופן קבוע בחצר, ובגלל עובדה זו אין בעלי החצר בכלל יחשבו לעשות מעשיים קא

פרטיים בחצר. וממילא אין חשש להיזק ראייה בכך שיראו את מעשיו הפרטי של בעל החצר. וכ"כ רש"י (דאיצטנע מינד): "דברי הצנע אבל חצר החלוקה לתרוייהו קביעא תשמישתי לכל אחד בחלקו כל שעה ולא עבדי בה מילי דצנעא".¹

ואם כך, השאלה נשארה עדין בעינה. האם יש היזק ראייה בחצר של שותפים שאינה פתוחה לרשות הרבים.

שלושה סוגי היזקי ראייה

יוצא מכל האמור, שיש שלושה סוגים של היזק ראייה: א. היזק ראייה שאפילו היחיד יכול להיזק לגינת חברו. ב. היזק ראייה שפוגע לאדם בחופש הפרט שלו. ג. היזק ראייה שהרבים גורמים לבעלי החצר, ואין זה קשור לחופש הפרט שהרי כפי שראינו אדם נמנע לעשות את דבריו האישיים במקום ציבורי. השאלה שהגמרא רצתה לברר, האם היחיד גורם לנזק כמו של הרבים.

1. בבית מדרשם של רבותינו האחרונים חקרו בדין היזק ראייה מה גדרו - האם דינו כמזיק ממש, ולכן יש חיוב להרחיק את הנזק. או שכל היזק ראייה הוא משום שמונע מחברו להשתמש בחצרו ובביתו, שמכיון שהוא רואהו תמיד, אינו יכול לעשות בו דברים של צנעה. חקירה זו מוכרת, אומנם לענ"ד על פי מה שראינו עד כה לא שייך כלל להגדיר את היזק ראייה כהיזק שמונע משכנו לעשות מעשים של צנעה. ראשית כפי שראינו לעיל, רבים מזיקים בראייתם בחצר, צריך להבין שהנזק המדובר שם הוא לא בגלל שהרבים רואים דברים של צנעה, שהרי בעלי החצר מודעים לכך שהם חשופים, וממילא הם בכלל לא עושים מעשים כאלו. בנוסף רצו ללמוד ממקור זה גם ליחיד שיכול להיזק בראייתו, אומנם הגמרא דחתה זאת, שלא כל כך ברור שניתן ללמוד מהרבים ליחיד. ולא שייך לומר שהיזק הרבים מונע מבעלי החצר לעשות כרצונם, שאם כן מה לי רבים ומה לי יחיד. בנוסף, במקרה של החצר והגג כפי ראינו לעיל, טענת בעל החצר (וממנה ניתן ללמוד מהו הנזק שבעל הגג גורם) היא: לא שבגלל חוסר קביעות בעל הגג בגגו, בעל החצר אינו יכול לעשות דברים של צנעה. אלא בעל החצר טוען "כאשר אני עושה את דברי הצנועים, איני יודע מתי להסתתר מפניך". משמע שעל אף החשש בפגיעת הפרטיות, בעל החצר ממשיך לעשות את מעשי הצנעה שלו.

בנוסף, איך יעלה על הדעת שכל דבר שמגביל אותי נחשב לנזק. וכי אם אדם רוצה לעשות דברים צנועים בחצר, והוא מוגבל בגלל שאר חברי החצר. ניתן לומר שהם מזיקים לו! זה נורמה חברתית שיש מקומות ציבוריים ויש מקומות פרטים. אגב, אף אחד לא מונע ממנו ממש לעשות דברים אלו, אלא מתוך הבנת הנורמה הוא פועל כך.

גם הרמב"ן מחלקת את היזק הראיה לשלושה סוגים

וכפי שפרשנו בגמרא, מעניין לראות שהרמב"ן (ב"ב נט, א) הסביר את ההיזק ראייה בשלוש אופנים "והוא הדין וכל שכן בהיזק ראייה דנזקי אדם באדם הוא אי משום עין רעה אי משום לישני בישה אי משום צניעות". היזק הראיה בעין הרעה מתאים לאיסור הסתכלות בגינת חברו. היזק ראייה משום צניעות מתאים לאיסור הסתכלות בבית חברו. והיזק ראייה שגורם ללשון הרע ומריבה מתאים לראית הרבים לתוך החצר כפי שרינו לעיל.

השווה בין היזק ראייה לשמיעה

עתה, לאחר שהבנו את מהות היזק הראיה, ניתן יהיה לדמות אותה להיזק שמיעה. כמובן שהסיבה של עין הרעה, אינה שייכת לשמיעה. אולם הפגיעה בפרטיות האדם והלשון הרע ודאי ששיך גם לשמיעה. לכן נראה די בברור שיש היזק שמיעה, והדבר אסור כמו בהיזק ראייה. בבראיתא לעיל ניתן ללמוד דבר חשוב. בבריתא מתור שיש בעל חצר, שחצרו סמוך לגגו של שכנו. שם ראינו שבעל החצר טען בפני בעל הגג, שהוא חושש לעשות דברים צנועים שמא יבוא פתאום ויראה אותו. כל טענותו של בעל החצר נובעת מכך שהוא מרגיש פרטיות בחצרו, שהרי אין לו חצר סמוכה אחרת, וממילא הוא מרשה לעצמו לעשות דברים פרטיים. אם כן פשוט הדבר שאם מדובר בשני חצרות סמוכים, אף אחד מבעלי החצר לא יחשבו לעשות דברים צנועים בחצר. וכך גם מפרש רש"י (ד"ה דאיצטנע מינד). בנוסף לכך ראינו שההיזק ראייה שאדם רואה את מעשיו הפרטיים של שכנו, שונה מהיזק ראייה שהרבים רואים את בעלי החצר. כלומר רצוני לומר, שכאשר מדובר בחצר, בעלי החצר מקפידים על מעשייהם ואין הם עושים מעשים פרטיים.

הסיבה לחוסר יזכור של היזק שמיעה

לכן מסתבר מאוד לומר שגם אם יש היזק שמיעה הסיבה לכך שאין לו יזכור בחז"ל, הוא מפני שזה היזק שהוא בלתי נמנעה. קשה למנוע שלא לשמוע את דברי השכן. לכן בגלל עובדה זו האנשים היו מקפידים על דיבורם (בדיוק כמו אותם בעלי החצר לעיל), ובכך מצמצמים את הנזק שיכול להיגרם. וכך ניתן להבין בדברי הראשונים. מאירי (בבא בתרא ב, א) :

הא כל שנסתלק היזק ראייה הולכין אחר המנהג ואף במחיצה קלה שבקלות ואין חוששין להיזק שמיעה כלל ר"ל שהקול נכנס משם לכאן להדיא מתוך דקות המחיצה **שסתם בני אדם נוהרים בדבורם** הם.

שו"ת הרא"ם (סימן ח):

ואין טענה מהשמיעה ששומעין זה לזה דהא **לא אשכחן בכולה תלמודא** הזק כי האי גוונא וכן משמע מדברי הרמב"ן ז"ל דקאמר אבל בשל סיד הכל תלוי ביד הדיין דמשמע דלא חיישינן אלא בחוזק ובחולשא אבל לענין שמיעה לית לן בה דאי דחיישי' לשמיע' בסיד אמאי לא יצטרך לוי טפחים דמתניתי' הא מהכי שמע כל חד לחבריה וא"כ מה לי בטיט מה לי בסיד אלא לאו ש"מ דלא חיישינן לשמיעה.

מדבריו משמע שיש היזק שמיעה, אבל אין חוששים לו. את הסיבה לכך שאין חוששים לו הוא לא מביא, אבל ניתן לפשר את הסיבה כמו שכתבתי.

תקנת רבינו גרשום ואיסור שמיעה²

בנוסף לכך שהבנו שיש היזק שמיעה, יש שרצו לומר שהדבר אסור משום תקנות רבנו גרשום. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן אלף כב): "חרם תקנת הקהילות ששם רבינו גרשם מאור הגולה... **חרם שלא לראות בכתב חבירו** ששולח לחבירו בלא ידיעתו אסור. ואם זרקו מותר". וכך כותב הרב שפיץ (משפטי התורה צב):

לאור האמור לעיל, נראה שלפי טעמו של רבנו גרשום, הוא הדין שגם האזנה לשיחת טלפון של חבירו בזמן הזה, שחבירו אינו יודע שמאזינים לו ואינו יכול להישמר מכך, וגם זה בכלל החרם הנ"ל. כי אותו טעם שיש לאיסור קריאת מכתב לחבירו שבאמצעותו מועבר מידע חסוי. קיים גם להאזנת שיחת טלפון בזמן הזה.

כנגד הרב אליעזר שנקולבסקי (המעין קובץ לו עמ' 45) כותב:

לשון החרם שהחרים רבינו גרשום: "שלא לראות בכתב ששולח אדם לחבירו בלא ידיעתו ובלא רשותו. אף שיש שרצו לומר שלפי זה אף להקשיב לדברי חברו ללא רשות אסור, לעני"ג לשונו של החרן 'בכתב' ברורה ואינה מותרת

2. יש לציין שיהדות תימן לא קיבלה על עצה תקנות אלו. עובדה לכך היא שהפוליגמיה (ריבוי נשים) מוכר לנו בתימן עד הדורות האחרונים.

מקום לספק שמדובר דוקא על קראיה בכתב של חברו, והבא להרחיב את האיסור עליו הראיה.

היזק שמיעה במקום צורך

מובא בגמרא (ברכות סב, א)³:

רב כהנא על, גנא תותיה פורייה דרב. שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו, אמר ליה: דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא! אמר לו: כהנא, הכא את? פוק, דלאו ארח ארעא. אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך.

מסופר על רב כהנא ששכב תחת מיטתו של רב בזמן תשמיש. כאשר רב הבין שתלמידו נמצא תחת המיטה, אבל לו לצאת שאין זה דרך ארץ. התובתו של רב כהנא לא איחרה לבוא "תורה היא וללמוד אני צריך". אנו רואים שבשביל ללמוד תורה הפגיעה בפרטיות האדם מוצדקת. ואם כך כל שכן שבמקום נזק או צער נראה להתיר את הדבר.

השלכה מעשית בהיזק שמיעה

בספר העמק משפט (חלק ג' סימן כו) מובא דיון שהיה בבית דין:

ראובן רוצה להרחיב את דירתו. וחלק מתוכנית ההרחבה היא מרפסת שגובלת וכמעט צמודה למטבח של שמעון שכנו. אולם שמעון מתנגד לבניה וטענתו שכיוון שהמרפסת תהיה צמודה כמעט למטבח. ראובן יוכל לשמוע היטב את כל מה שמדברים בבית שמעון, ואם כן הרי מונעו מלהשתמש כדרך כל אדם ולדבר בחופשיות בביתו. וטענת ראובן היא שמעולם לא שמענו עיכוב בניה משום היזק שמיעה.

לאחר שהאריך ודן בהיזק שמיעה ע"ש. כתב: "לענ"ד באופן זה שהמרפסת כמעט צמודה למטבח של שמעון, הצדק עם שמעון ויכול להתנגד".

3. ראייה זו ראיתי בתחומין חלק יא מאת הרב שלמה דייכובסקי.